

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СНИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), д-ра *Коларића Рудолфа* (Љубљана), *Конеског Блажа* (Скопље), д-ра *Павловића Миливоја* (Нови Сад), д-ра *Сивановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васи* (Скопље), д-ра *Храстиче Маји* (Загреб)

XXIII КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1958

КАРАКТЕР ОДРЕДАБА САМОСТАЛНИХ РЕЧИ И РАЗЛИКЕ МЕЂУ ЊИМА

Познато је да се код нас неједнако гледа на именице у одредбеној служби. Томо Маретић и новији граматичари његове школе сваку именицу у служби одређивања других именица сматрају апозицијом. Проф. А. Белић, међутим, у својим универзитетским предавањима, за именице које се употребљавају уз друге именице да означе врсту или ранг појма уз чије име стоје каже да имају само место апозиције, али не и службу њену. И још неки наши граматичари Љ. Стојановић, нпр., и раније, а касније и неки други, судећи по њиховим дефиницијама апозиције и по примерима које за њу дају, — апозицијама сматрају само именице у посебној детерминативној служби.

Из овога двојаког учења о апозицији настају приличне незгоде, нарочито у настави језика. На ово су ту скоро, независно један од другог, указали проф. И. Мамузић и проф. Ј. Вуковић — први у часопису Настава и васпитање бр. 4 за 1956, а други у часопису Књижевност и језик, св. 6—7, опет за 1956. И не само да су на ово указали него је први од њих покушао да докаже предност првог, а други другог горе изнетог схватања апозиције. Већ и сама чињеница што су та два схватања различита, управо потпуно опречна, указује на потребу расветљавања тога проблема. Овај свој реферат ја сам замислио као прилог његову решењу.

За расправљање постављеног питања треба, по нашем мишљењу, узети све одредбе самосталних речи, указати на разлике међу њима и дати њихове посебне карактеристике. Ово је, несумњиво, и иначе потребно јер се и у атрибуте (а не само у апозиције) убрајају одредбе чија је служба знатно друкчија од службе правих атрибута. Зато сам ја питање функције самосталних речи узео као целину. А да би се могло доћи до закључка којему од два схватања о одредбеној служби именица, на једној, и одредбеној служби придева, на другој страни, треба дати преимућство, мора се претходно рећи на чему се заснива једно а на чему друго од ових схватања. А то, мислим, није тешко утврдити.

Када се пође од чињенице да све именице у служби одређивања самосталних речи (тј. именица и именички употребљених других речи),

с обзиром на посебне њихове функције, нису у истом односу према речима које одређују, нити је њихова служба одређивања једнако неопходна, — онда је закључак јасан: да су граматичари, пошто је утврђено да је одредбена служба именица свакако претежнија као служба апозиције, једноставно исти, апозитивни карактер давно приписали свим именицама у тој служби, па се такво схватање више по традицији и даље одржава. На исти је начин и из истих разлога приписиван исти, атрибутски карактер свим придевима у служби одређивања именица на које се односе. Овде се, дакле, и у једном и у другом случају полазило од једног претежно формалног момента који није и не може бити од суштинског значаја за одређивање синтаксичког карактера тих одредаба. За ово је не само претежнија него и одлучујућа функција речи, односно група речи.

Треба, дакако, узимати у обзир и спољну страну и друге одлике тих речи, а овамо спада и њихово значење, о коме се у синтакси такође мора водити рачуна. А када одлике ових одредаба, као речи одређене врсте, посматрамо заједно с њиховим синтаксичким функцијама, њиховим односом и везом са речима које одређују, долазимо до поузданог закључка да има више међусобно различитих врста тих одредаба. Према њиховим ширим функцијама пак све су одредбе самосталних речи или *атрибутивске* или *апозитивне*. Али, да одмах нагласим, баш с обзиром на њихове функције, нису све именице апозиције, ни сви придеви (непосредно уз речи које одређују) атрибути, него се (на супрот мишљењу оних који, полазећи од претежно формалних момената, знају за атрибуте — придеве и апозиције — именице) и придеви употребљавају у апозитивној и именице у атрибутској служби.

Атрибутске одредбе тесно су везане с речима које одређују. Оне се употребљавају да одреде раније неодређене или недовољно одређене појмове. Као такве, атрибутске одредбе су неопходне, а као неопходне, оне су неодвојиво везане с речима уз које стоје, и по томе се, а не по значењу речи које се у њиховој служби најчешће употребљавају, знатно разликују од апозиција.

Од атрибутских одредаба свакако су најчешћи атрибути, у чијој се служби јављају придевске речи (придеви, придевске заменице и бројеви), као у примерима:

Уча је уживао углед *одличног* команданта (Д. Ђосић, Далеко је сунце, стр. 20). — Један *немачки* митраљез и даље је тукао у *кућна* врата (Исто, стр. 403). — Лепа је ноћ у *Моравској* долини кад месечина заспе *снежна* поља (Исто, стр. 217). — Обилазио би *старије* људе и дуго с њима разговарао (Ч. Вуковић, Висине, стр. 11). — Кроз *дувански* дим нејасно се виде две *урамљене* слике и два *омања* ћилима (Исто, стр. 9). — Зар *премрзли* гласник ноћас мора да загази у Злоречницу (Исто, стр. 7.)

У служби атрибута се, како је познато, не употребљавају само одговарајући облици придевских речи, које се у роду, броју и падежу

слажу с речју што је одређују него и именске синтагме у облику неког падежа с предлогом или без њега, нпр.:

Планински орлови *огуљених врайова* почеше се вијати небом. — Врата *од куће* се нагло отворише. — Утврђење *на брду* је било неприступачно и тешко освојиво. — Уто неко докотрља једно буре *с дрвеним обручима*, итд.

О другим одредбама атрибутоског карактера говорићемо касније, а овде ћемо се, одмах иза атрибута, задржати на апозицији, да бисмо јасније истакли разлику између ових двеју основних врста одредаба самосталних речи.

Служба је апозиције да казивањем неке нове особине означи већ одређени појам, чијем се имену додаје. Зато сматрамо да је тачно када се каже да апозиција с именом коме се додаје означава исти појам, док атрибут означава појам једне одлике онога што се казује главном речју. А несумњиво је тачно да и апозиција, приписивањем особина или казивањем нечега другог о њему, одређује односни појам, да, уопште узев, има службу сличну атрибуту, али то што је овде атрибуту и апозицији заједничко није ништа друго него служба одређивања самосталних речи, а по свему осталом атрибуту и апозицији се међусобно разликују. Посебни карактер апозиције у односу на атрибут видеће се из примера:

Цемова војска стигла је до Брусе, *дрвног седшића османске властии, лејог, зеленог града на њадинама високе њланине* (И. Андрић, Проклета авлија, стр. 59). — Смирна, *град лејих Гркиња*, није видела такав стас (Исто, стр. 41). — Мало касније покуља резерва мрачног лица, *сељаштво наше у дроњавим униформама* (М. Јалић, Зло пролеће, стр. 358). — Он мора бити као ја прави стари радикал, *адамовац* (Д. Ђосић, Корени, стр. 32).

Поређењем ових са напред наведеним примерима атрибута није тешко запазити да би се, изостављањем апозиције у првом примеру, рецимо, опет тачно знало докле је допрла Цемова војска, и да је апозиција (не једна већ у овоме случају две) овде додата да се њоме да карактеристика града уз чије име је стављена. Међутим, ако би се тако изоставила одредба опет из првог напред наведеног примера за атрибут, и ако би тај пример био употребљен у облику с именицама без атрибута: *Уча је уживао углед командантиа*, апсолутно се не би знало што је овде главно, не би се знало ни на каквог се команданта мислало, ни шта се субјекту приписује. И анализом даљих примера које смо дали за апозицију и атрибут доћи ће се до истог закључка да је апозиција одредба већ одређеног, а атрибут одредба раније не одређеног појма. Сама значења глагола која су у основи речи *апозиција* и *атрибути* једним су делом иста, а другим делом различита. Диканж¹ за *appone* даје два значења: *dare* и *attribuere*. И углавном се може рећи да *appono*, *appone*, *-posui*, *appositum* значи *сставити, мейнати*

¹ Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis. Tomus I.

нешто, њридаџи, додаџи; а *attribuo, attribuiere, -bui, -bitum* — одређиваџи, џриписиваџи. Већ ова значења основних глагола, поред делимичног њихова подударања, упућују на различите функције главних одредаба самосталних речи — апозиције и атрибута.

Означавање апозиције, као другог имена појма чијем се имену додаје, заснива се на делимично формалној страни речи које се у њеној служби употребљавају, на томе, наиме, што се у њеној служби употребљавају именице, односно именичке синтагме (а ту службу могу вршити и целе реченице). Ипак она стварно и јесте друго име¹ већ именованог појма, само име што означава скуп нових особина које се апозицијом, иако свакад накнадно додатом, ипак приписују једанпут именованом појму. Несумњиво ће, и поред тога, бити тачно када се каже да се апозиција не употребљава ради поновног именовања неког појма већ ради казивања неказаних његових особина², односно како бисмо ми рекли, да би се њоме већ познати појам одредио с неке друге стране. А именице се, уосталом, као одредбе не употребљавају само у служби апозиције него и у служби именског предиката, рецимо, с именицом као главним делом тога предиката. И апозиције, које редовно стоје у истом падежу с главном речју, својим обликом се не слажу у роду и броју с њом, не зато што би од ње биле сасвим независне, него што се у служби апозиција употребљавају самосталне речи, које се у томе погледу не поводе за речима од којих синтаксички зависе, као што се не поводе ни у сад поменутој предикатској служби.

Ако се у служби апозиције употребљавају именице, односно именичке синтагме, а у служби атрибута претежно придеви (и придевске речи или целе синтагме), ипак све именице употребљене уз друге именице у служби њихових одредаба не треба сматрати апозицијама, као што ни сви придеви у одредбеној служби нису атрибути.

Проф. А. Белић констатује да придеви „када се употребљавају уз именице, а не значе сталну особину већ привремену и када се употребљавају уз предикате, а слажу се са именицом по роду, броју и падежу“... „имају онај положај у језику који имају партиципи“.³ Као пример с таквом употребом придева он даје прво реченицу: *Деџе болесно не излази на хладноћу*. За овим наводи пример: *Девојка је дошла боса*, у коме везаност придева за предикат, дакле, његов по функцији прилошки карактер, доказује употребом прилога место придева у неким језицима, у пољском, на пример, у коме се место придева у одредбеној служби може употребити прилог (*Chodzę boso* м. *Chodzę bosy*). Привременост особине појма на чије име се односи, тј. везаност те особине само за време док се врши радња у предикату дотичне реченице, не ограничава се само на одредбе субјекта, већ се она може односити и на одредбе других реченичних делова за које је везана

¹ Исп: L'apposition désigne toujours le même être, le même objet, le même fait ou la même idée que le nom qu'elle complète. (M. Grevisse, *Le bon usage grammairе française*. Paris 1955, 147).

² Види код И. Мамузића на цитираном месту, стр. 197.

³ А. Белић, О језичкој природи и језичком развиту, стр. 455/6.

предикатова радња, на одредбе објекатске допуне, рецимо. То се види из Белићевих на означеном месту наведених примера: Јанко брани Владислава *мртва* и Ја сам га *жива* видео, затим из примера: Ми-слиш ли ме *мртва* пожалити, пожали ме док сам у животу; Мила мајко ожени ме *млада* и др., који су у школским граматикама често навођени за овај, како су га наши граматичари називали, предикативни додатак, односно привремени атрибут, који би по нашем мишљењу, као одредбу истовремено везану и за именицу и за глагол, најсрећније било звати атрибутско-прилошком одредбом.

Изразито апозитивног карактера су придеви у одредбеној служби каква је у примерима:

Старе каменине, *угојене* и *тешке* потеклоше брзом струјом у низину. — *Сигурни* у *победу*, они су с песмом на уснама умирали. — *Бујан* и *још неискусан*, младић је брзо упао у сумњиве послове и дрске подвиге свога друштва и дошао у сукоб са законом и сл.

Из самих њихових примера јасно је зашто ове придеве називамо апозитивима, који се, како видимо, обично јављају у скуповима речи, у синтагмама, а ретки су као појединачне речи. Они се, дакако, као и сви придеви и родом, и бројем и падежом слажу с именицом на коју се односе, али их је, на основу тих формалних одлика, сасвим погрешно убрајати у атрибуте. Апозитиви су врло често везани за предикативну радњу, најчешће као њен узрок (Старе каменине, баш зато што су *угојене* и *тешке*, потекле су брзом струјом у низину; зато што су (они о којима је реч) *сигурни били* у победу — умирали су с песмом на уснама; зато што је био *бујан* и *још неискусан*, — младић је упао у сумњиве послове). И с те стране посматрани апозитиви иду у атрибутско-прилошке одредбе. Али битнија од ове јесте њихова одлика што се као одредбе накнадно додају већ одређеним појмовима, а то им даје извесну самосталност у односу на речи којима се додају. Ова одлика њихова, која им је заједничка с апозицијама, још од раније је истицана. Њу уз друге неке граматичаре истичу и најновији руски синтаксичари Е. И. Коротајева и Н. Н. Прокопович у великој Граматици руског језика Академије наука СССР (Том II, стр. 643 и даље), мада ове одредбе, као и ранији, између осталих и руски, лингвисти, полазећи од формалних елемената, — убрајају у атрибуте (рус. определения), а не у апозиције (рус. приложения). Они их издвајају као „обособленные определения“, на исти начин као што и праве апозиције („обособленные приложения“) одвајају од других именица у служби одредаба које, по нашем мишљењу, немају службу апозиција (op. cit. стр. 647—649).

Одвајање ових на извештан начин самосталних одредаба од оних које су тесно везане с главним речима, тј. одвајање апозитива од атрибута, као и одвајање правих апозиција од именичких одредаба које имају само положај (употребљавају се уз друге именице), али не и службу апозиција, — не само да је оправдано него је у синтакси и неопходно, јер како се у малопре цитираној Граматици руског језика каже: „Обособленные согласованные определения... отличаются

от соотносительных с ними необособленных определений по значению и по функции в предложении“ (643) а „обособление приложений обусловлено выполнением ими тех же функций в предложении которыми вызывается и обособление определений, выраженных именами прилагательными или причастиями“ (647).

Атрибутско-прилошким одредбама с апозитивима је заједничко то што су и ови последњи најчешће ознаке временски ограничених особина, везаних за радњу предикативу, што су и они као и прави апозитиви уствари предикати непотпуних реченица, и што су одредбе већ одређених појмова, а од ових се разликују тесном везаношћу за главне речи („Мила мајко, ожени ме *млада* значи — Мила мајко ожени ме *дош сам млад*; Ој Дунаве, хладна водо, што ти тако *мушан* течеш — што си тако *мушан док те гледам где течеш* итд.).

У српскохрватском језику, у коме је рел речи слободан и њихов положај у реченици врло ретко има граматичке функције, ни у случају с одредбама самосталних речи не може се говорити о тачно утврђеном месту појединих од њих, али је ипак неупоредиво чешћа употреба атрибута испред именице. А од апозиција једино оне које садрже привремене карактеристике, обично узрочног значења, везане за вршење радње у реченици, могу стајати, и обично стоје, испред главних речи, као у примеру: *Вредан и исцрпан службеник, благајник је уживао оштрије симпатије*. У другим случајевима, место апозиције у нашем језику је обично иза речи коју одређује. То потврђују сви примери које смо напред за ову одредбу навели. Али ова мањевише формална страна њена овде није битна. За нас су, да поновимо, управо синтаксички моменти, тј. функције појединих реченичних делова и њихов однос према другим деловима реченице, стварна веза и јачина везе између њих и речи које одређују, — мерило према коме утврђујемо карактер појединих врста одредаба самосталних речи и разлике међу њима.

А посебни напред изнети карактер и битне разлике између двеју основних група одредаба самосталних речи, између атрибутских и апозитивних одредаба, колико су несумњиви, толико су и лако уочљиви. Ипак су граматичари још од давнина разлике између њих везивали за формалне одлике њихових ознака, тј. за речи којима се оне претежно казују, атрибутске одредбе за придеве, а апозитивне за именице. И као што се у једном делу лингвистичке науке занемарују посебне функције придевских речи у апозитивној служби, о којој смо већ говорили, већина граматичара и до данашњег дана сваку одредбену именицу уз другу именицу сматра њеном апозицијом. Тако су, нпр., за једнога од најзначајних компаративиста индоевропских језика К. Бругмана апозиције и именице које стоје поред других именица и одређују их, као у примерима: gr. *Ζεὺς Πατήρ* lat. Arabia terra, nhd. Prinz Eugen, аксл. *чловѣкъ грѣшникъ*; russ. боярин-князь и сл.¹ И граматичари немачког језика све именице у служби одређивања других

¹ Karl Brugmann, Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg 1904, 636.

именица, без обзира на разлике у природи одредбе, такође сматрају апозицијама. Поред осталих и познати синтаксичар Ото Бехагел, који у својој великој историској синтакси немачког језика опширно говори о апозициским групама¹ као примере за ове даје не само:

Geh in die Post, das grosse Haus links; König Sigismund, ein Katolik; Rom, die Hauptstadt der Welt; für uns Kinder, eine jüngere Schwester und mich; mit Vermeldung, dass sie, die unmenschliche Mutter sie, das Töchterlen, diesem habe versprochen;

већ и:

ritter Pontus, Jungfrau Cölestina, Kaiser Wilhelm, ein stat Ninive, da inne ist ein berc Ethna, Mars der planet, das Regiment Fouquet, das Hotel Markwart и сл.

У познатој граматици савременог француског језика Мориса Гр-виса, такође, поред најтипичнијих примера типа: *le lion, terreur des forêts* и *Cicéron, l'orateur romain* — за апозицију се наводе и примери: *un enfant prodige, le philosophe Platon, sultan léopard*² и сл. Једнако су апозиције и за колектив аутора друге једне познате граматике француског језика одредбе какве имамо у тамо наведеним примерима: *Capitaine Renard, maître Corbeau, le maréchal Foch*³ итд.

Руски синтаксичари, да се најзад још само на њима задржимо, такође сматрају за апозицију сваку „одредбу која се изражава именицом и слаже у падежу с речју коју одређује“. Дословно се овако апозиција (приложение) дефинише у великој граматици Академије наука СССР.⁴ А Шахматов,⁵ свакако један од најпознатијих руских синтаксичара и синтаксичара уопште, каже: „Приложение это то зависимое слово, которым в форме существительного означаетя свойство-качество или родовой признак господствующего слова“.

Ово говоре не само наведене дефиниције него и цело доста опширно разлагање о апозицији и у једној и другој сад спменутој синтакси руског језика, каогод и у њима дати примери. Међу тим примерима за апозиције налазимо код Шахматова⁶ посред:

А он, *бесѣя*, меня уверяет. — Его вторая жена, *красивица*, умница, ... вышла за него когда он уже был стар. — Пошел домой, я не хочу с тобой, *скошом*, ехать. — Легкие судороги — *йризнак сильного чувствва*, пробежали по его широким губам. — Оба отличные *майематйки* они сверх службы ... давали уроки —

и:

дерево бук, город Москва, река Днепр, село Каменка, граф Ростопчин, учительница Фролова, сифарикашка - извозчик, невеста - девушка.

¹ Otto Behaghel, Deutsche Syntax eine geschichtliche Darstellung. Band III Die Satzgebilde. Heidelberg 1928, 412—428.

² Maurisse Grevisse, Le bon usage grammairе française (sixieme ed.) Paris, 1955, 147.

³ Grammaire Larousse du XX-e siècle. Paris (6e), 1936, 71.

⁴ Грамматика русского языка II. Москва 1954, 553.

⁵ А. А. Шахматов, Синтаксис русского языка, Ленинград, 1925, 272.

⁶ А. А. Шахматов, нав. дело, 272—277.

А у Синтакси Академије наука СССР¹ —

поред:

Мы пошли на вал, *возвышение образованное природой и укрепленное частиком.* — Дежурный в чистой куртке, *нарядный, молодевайтый мальчик*, с метлой в руке встретил входивших. — В это время входила к нему в кабинет барыня, *жена уйравляющего казенной йалайы.* — *Человек йарити*, я признаю только суд моей партии —

и:

И вот приходит в башню ту, где скрыл царевну-красоту. — Сокрушила *злодейка* жена. — Ты меня загубил с своими сыновьями — *разбойниками.*

И многи други такође значајни синтаксичари разних језика на исти начин апозицијом сматрају сваку именицу употребљену у служби одређивања друге именице и у истом падежу с њом. Управо, бар колико је нама познато, у науци о језику уопште, апозиција је скоро искључиво тако схватана. Једино је учење о апозицији неких наших лингвиста и граматичара (од којих смо најважније споменули) друкчије. А занимљиво је да и неки француски синтаксичари јасно истичу разлику између одредбених именица у служби где не чине целину с речју коју одређују и од које се одвајају запетом (дакле између несумњивих апозиција) и именица у одредбеној служби тесно везаних с речима које одређују (тј. с именицама које имају место апозиције а службу атрибута), иако и ове последње и они убрајају у апозиције².

За нас су апозиције само именице које се као друго име истог појма у истом падежу додају главним речима ради њихова одређивања према раније неизреченим особинама. Именице пак које такође стоје уз друге именице и врше службу њихова одређивања, али не означавају исти већ шири појам, појам врсте или рода коме главни појам припада, онда појам ранга (титуле или звања) и особине које главни појам има, као у примерима: *извор вода, село Биситрица, река Зейта, грађанин йлечић, цар Сийејан, жгоља чобанин* и сл. — по служби својој нису апозиције, и у ствари нису ништа друго већ атрибути, како нам то између сличних потврђују примери:

Гледа га љубопитно, као што се обично гледају *сйранци* пролазници (Св. Ранковић, *Порушени идеали*, Српски писци, стр. 127). — За њим Арсеније са пет великих кеса *литрењача* (Исто, 181). — Ухвати ме иза затылка за кошуљу *конољачу* (А. Ковачић, *У регистратури*, 17). — Затим отскочи кано да га је ујела *ошровница* змија (Исто 55). — Истура ноћу људе *йоје-*

¹ Нав. дело, стр. 553—57.

² G. Gayrou — P. Laurent — Mlle J. Lods, *Le français d'aujourd'hui*, Paris Ve 1949, 323—324.

динце (И. Андрић, Проклета авлија, стр. 11). — Међу њима има Турака *избеглица* из Србије (Исто 103). — А оне двије сестре *сиротице* због чега оне (Р. Маринковић, Руче, 249). — И смјешка се грозно и безнадно као човјек *очајник* што сједи на дну свог властитог живота (Исто, 135). — Већ је изум праћке... *жгољу* чобанина учинио краљем (Исто, 140). — А дирљива ријеч... само потсјећа мајке *сџарице* у црнини (Исто, 140). — Лице му дође кисело као да је загризао јабуку *дивљаку* (Б. Попић, Доживљаји Николетине Бурсаћа, 73). — Воз нешто дуже стаје само у Лапову *селу*¹. — Рођен је у *варошци* Прњавору итд.

Ови се примери очевидно ни по чему не разликују од оних што их поједини синтаксичари страних језика дају међу примерима за апозиције, какви су: рус.: *злодейка* - жена, *сџарикашка* - извозчик, *дерев* бук, *город* Москва, *граф* Ростопчин, *учиџелница* Фролова; фр.: *un enfant prodige*, *le philosophe* Platon, *le maréchal* Foch; нем.: *Kaiser* Wilhelm, *ein Stadt* Ninive, *Mars der Planet*; лат.: *mulier ancilla*; стсл.: чловѣкъ-грѣшникъ..

А у свим овим и њима сличним примерима из наших и страних језика означене именице нису употребљене у служби апозиције већ у служби атрибута. Ни за кога, сигурно, није спорно да *сџранци* пролазници, кеса *лиџрењача*, кошуља *коноџљача*, *оџровница* змија, *сирџан* Ивица, Турци *избеглице*, човек *сџранац*, *целац* снег, човек *очајник*, *жгоља* чобанин, јабука *дивљака*, значе исто што и: *сџрани* пролазници, кеса *од лиџре*, *коноџљана* кошуља, *оџровна* змија, *сирџин* Ивица, *избегли* Турци, *сџран* човек, *цели* снег, *очајан* човек, *жгољави* чобанин и *дивља* јабука. На исти је начин и: старикашка - извозчик (старчић фијакерист) — *сџари* фијакерист, *un enfant prodige* (дете чудо) — *чудесно* дете, чловѣкъ-грѣшник — *грешан* човек итд.

Да се именице у оваквим случајевима употребљавају у атрибутивној функцији потврђују речи пољског научника: „Одредба је пре свега придев, придевска заменица или број, а тада таква одредба црте, броја или рода назива се додатак, нпр. *добар човек*, *џа књига*, *џрећи дан* и сл. У истој функцији јавља се и именица у истом падежу у коме стоји и члан који се одређује... *Jan Król*; *król Jan*“².

Заједничке именице уз властита географска имена (типа *река Сава*, *село Степанчиново* и сл.) у српскохрватском језику се најчешће употребљавају у стиховима; исп.:

Дрино *водо*, племенита међо. —

Дјевојка је јечам *жиџо* клела. —

Ти не куни Сријем *земљу* равну и сл.

¹ Овај и даљи примери узети су из појединих граматика и разговорног језика.

² T. Benni, F. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, H. Ułaszyn, Gramatyka języka polskiego, w Krakowie 1923, 379.

— очевидно, да се речју с потребним бројем слогова попуни стих или из другог ког метричко-ритамског разлога. А кад би се оне само зато употребљавале, не би се могло рећи да врше и синтаксичку функцију. Али у случајевима какав имамо у примерима: Воз стаје у Лапову *селу* и Родило се у *варошици* Прњавору, заједничке именаце *село* и *варошица* употребљене су као чисто језички неопходне ознаке; у првом случају да се каже да воз стаје у Лапову *селу*, а не у Лапову *вароши*, а у другом: да се дотично лице родило у *варошици* а не у селу Прњавору; именице су, дакле, употребљене да одреде неодређене појмове, а то је служба атрибута, а не апозиције.

Уосталом, ништа није ново ни необично да се једне речи употребљавају у служби других. А сасвим је оправдано да се при синтаксичкој класификацији речи сврставају према њиховим функцијама. То је управо и једино исправно. Оправдано је, дакле, и именице уз друге именице у служби придева сврстати међу атрибутске одредбе. Питање је само којим их именом ту звати. Да ли их једноставно звати атрибутима, како то њихова служба у реченици налаже, или онако како смо их ми у својим предавањима звали и како их је ту скоро Ј. Вуковић у своме напред поменутом чланку назвао — *ајрибујским ајозицијама*. Овај термин за њих није најсрећнији зато што их ставља у синтаксичку категорију којој не припадају, ставља их ипак у апозиције, а оне то, како смо видели, нису. Нама се чини да би за њих, аналого термину апозитив (за придевске речи у апозитивној служби), најбоље одговарао назив *ајрибујтив* (категорија именица у служби атрибута). Овоме термину могло би се приговорити једино због тога што се он у неким језицима сасвим другог система употребљава као назив за један придевски падеж. Али, најзад, није тако ни важно какав ћемо термин за њих узети, него је од значаја утврдити да су оне синтаксички посебног карактера и да их свакако треба разликовати од апозиција. Оне су, за разлику од апозиција, тесно везане за имена уз која стоје, оне се употребљавају да та имена као раније неодређена одреде, па зато и кажемо да имају атрибутску службу. Апозиције, међутим, иако зависне од главних речи, чине извесну целину за себе, као такве се накнадно додају тим речима, да их одреде по неким новим, мислим пре неизреченим, особинама које се баш апозицијама казују. Зато апозиције имају и своју посебну интонацију, као што их имају и апозитиви¹. По тој интонацији се оне у говору разликују од атрибута, а, дакако, и од атрибутски употребљених именица. У писању се пак апозиције, будући да у односу на главну реч претстављају извесну целину за себе, да се као таква целина накнадно додају речима ради новог одређивања већ одређених појмова које те речи означавају, — редовно одвајају запетом. Ово је доказ колико су у заблуди они што разлику између атрибута и апо-

¹ Овде поново скрећемо пажњу на разликовање тзв. „обособленных“ атрибута (определения) и апозиција (приложения) од „необособленных“ код Е. И. Коротајеве и Н. Н. Прокоповича (Грамматика русского языка) Академии наук СССР. Том II, стр. 643—649.

зиције објашњавају одредбеним односом атрибута према главним речима, а допуњским односом апозиција према њима. Допуном увек управља главна реч од које она зависи, али се с њом не слаже својим обликом, док апозиција увек стоји у падежу главне речи (исп. горе). А одвећ је познато да су допуне и функционално и по интонацији врло тесно везане за управне (главне) речи, и да се као такве никада никаквим знаком не одвајају од ових.

С друге стране, није тешко доказати неоправданост констатације неких граматичара да се апозиција одваја запетом само кад стоји иза главне речи. Апозиције се, мислим праве апозиције, и када стоје испред главних именица одвајају запетом. Нико сигурно не може спорити да у реченици: *Вредан и сналажљив мајстор, он је ускоро дошао до лее зараде*, — запета иза синтагме *вредан и сналажљив мајстор* није сасвим на месту, а још мање да та синтагма није апозиција уз личну заменицу *он*. Именице пак у одредбеној служби атрибута, које су такође убрајане у апозиције, а за које ми доказујемо да то нису — не одвајају се запетама ни када дођу иза главних речи, колико ни када су испред њих (у коме се положају чешће употребљавају). Довољно је само погледати напред наведене примере са: *јабуком дивљаком, кошуљом конојачом, кесом лифрењачом, људима нейраведницима, мајком сјајрицом, сестром сиротињом, човјеком очајником, Лайовом селом, Гацким њољем* и др., у којима одредбена именица долази иза оне што је одређује, — и одмах ће бити јасно да су одредбена и главна именица у тесној међусобној вези исто онако као кад одредбена стоји испред главне, тј. као у примерима типа: *јединац син, згоља чобанин, варош Прњавор, чича зима*. Зато се оне ни у првом, ни у другом случају у писању не одвајају запетама. Сасвим друкчије ствар стоји с титулама и звањима, рецимо када долазе иза имена њихових носилаца. Оне се онда, то се с разлогом истиче у многим језичким приручницима где се говори о интерпункцији, — редовно одвајају запетом од именица иза којих долазе. Али сада не само зато, и уопште не зато што долазе иза речи којих су одредбе, него што оне ту имају карактер апозиције. Обично се имена лица уз која стоје титуле или занимања дају као одређена, а називи титула, односно занимања, везани за такве појмове својих носилаца, означавају баш те појмове. Они се (мислим ти називи) накнадно додају именима која одређују, и зато су то, по нашем мишљењу апозиције. Међутим, назив занимања испред главног имена се ставља да се њим одреди о којем од више лица с тим именом се говори: *ученик Иван Павловић* нпр., значи — онај Иван Павловић који је ученик (а не неки други). Назив занимања је овде употребљен да одреди још неодређено лице. У тој је, сада атрибутој, функцији тесно везан с именом које одређује и зато га није допуштено од њега одвајати запетом.

Што се у извесним случајевима, за дани тренутак, и самом употребом имена, односно презимена, тачно зна о коме је лицу реч, што је, хтео сам рећи, то лице одређено и без стављања титуле или занимања уз његово име, као у случају са примером *Претседник*

Ајзенхауер или *Премијер Булгаћин* — то је нешто сасвим друго. Овде је титула постала скоро саставни део имена и зато је с њим тесно везана, па се, разумљиво је, не одваја запетом од њега. А што је главно, она за случај кад се и без те титуле тачно зна о коме је лицу реч, ништа ново не каже, па је и по томе јасно да није и не може бити апозиција, већ као и титуле чија је служба да прецизирају на које се од више лица с истим именом мисли иде у атрибутске одредбе.

Михаило Стевановић